

Kapittel 6

Tekstutdrag fra Brand

VEDLEGG 37: ROLLELISTEN

Brand av Henrik Ibsen

Yrker i teaterproduksjonsprosessen:

Regissør	Inspisient
Regissørassistent	Lyssetter
Scenograf	Rekvisitør
Komponist	Repetitør
Maskør	Scenemester
Sufflør	

Skuespillerroller:

Brand	Klokkeren
Brands mor	Skriveren
Einar	Skolemesteren
Agnes	Gerd
Fogden	Taterkvinnen
Doktoren	Kvinnen fra Nesset
Prosten	Bønder og bondekoner
Folket	Et bybud
Stuepike	

VEDLEGG 38: BRAND – EKSPOSISJONSOPPGAVEN

Brand: Nei, jubelen sprenger intet bryst; ó for var det så, da var det vel. La gå at du er gledens trell, ó men vær det da fra kveld til kveld. Vær ikke ett i dag, i går og noe annet om et år. Det som du er, vær fullt og helt, og ikke stykkevis og delt. Gå bare rundt i dette land, og hør deg for hos hver en mann, og du vil se enhver har lært seg til å være litt av hvert. han er en brøk! I stort og smått! en brøk i godt; ó men verst det er, ó hver brøkens del slår brøkens hele rest i hjel.

Brand: Hvis alt du ga foruten livet, da vit at du har intet givet.

Brand: Husk at jeg er streng i kravet, fordrer intet eller alt; hvis på veien fra du falt, var ditt liv som slengt i havet. Velg; ó du står ved veiens skille.

VEDLEGG 39: EINAR – EKSPOSISJONSOPPGAVEN

Einar: Stans og vent! Jeg mener det er noe kjent i deres trekk ó
Brand: Jeg er dem fremmed.
Einar: Og dog fra skolen eller hjemmet jeg tror så visst jeg minnes kan
Brand: I skolen; ja, da var vi venner; da jeg var gutt; nu er jeg mann.
Einar: Det skulle aldri være Brand! Ja, det er det! Nu jeg deg kjenner!
Brand: Jeg kjente deg fra første stund.
Einar: Vel møtt, vel møtt av hjertets grunn! Se på meg! Ja du er den gamle som alltid i deg selv var nok, hvem leken aldri kunne samle i kameraters viltre flokk.

Einar: Brand du er syk!
Brand: Nei sunn og frisk, som åsens tall, som brakkens brisk;
men det er tidens syke slekt, som trenger sårt til å bli lægt.
Den vil kun lefle, leke, le, vil tro så smått, men ikke se, ó
vil lesse hele vektens ve på en som man fortalte kom og tok den store straffedom. For deg Han lot seg tornekranse, og derfor har du lov å danse; ó ja dans, ó men hvor du danser hen, det blir en annen sak, min venn!
Einar: Å, jeg forstår! den sang er ny og yndet over bygd og by.
Du hører til det nye kull som kaller livet tant og muld,
som jage vil med pølens skrekk all verden i en askesekk.

VEDLEGG 40: AGNES – EKSPOSISJONSOPPGAVEN

Einar: Stans og gi meg hva du tok!
Brand: Er det henne der hun sitter.
Einar: Velg imellom lyse vidder og den mørke sorgens krok!
Agnes: Jeg har intet valg å gjøre.
Einar: Agnes, Agnes, lån meg øre!
Kom i hug den gamle lære: lett å løftes, tungt å bære
Agnes: Gå med Gud, du fagre frister; jeg skal bære til det brister.
Einar: Tenk på alle dine kjære!
Agnes: Hils til søsken, hils til mor; brev jeg sender, får jeg ord.
Einar: Ute på de blanke vann skjær de hvite seil fra strand; ó
høye perlestenkte stavner jager, flykter, for å havne fjernt ved et forjettet land!
Agnes: Seil i vester eller øster; ó tenk på meg som en begravet.
Einar: Agnes, følg meg som en søster!
Agnes: Mellom oss er verdenshavet.
Einar: Men så hjem da, til din mor!
Agnes: Ei fra lærer, venn og bror.
Brand: Unge kvinne, vokt deg vel. Klemmt imellom fjell og fjell,
skygget om av tak og tinde, stengt i revnens halvnatt inne,
skal mitt liv fra nu av rinne som en stur oktoberkveld.
Agnes: Mørket skremmer ikke lenger; stjernen gjennom skyen trenger.

VEDLEGG 41: BRANDS MOR – EKSPOSISJONSOPPGAVEN

Moren: Sønn, er det deg?
Brand: Ja
Moren: Hu; det skinn, det skjærer en i synet inn; en kan ei skille prest fra bonde
Brand: Der hjemme så jeg aldri sol fra løvet falt til gjøken gol.
Moren: Nei, det er godt. Der blir en frossen som istapp-kallen over fossen.
En blir så sterk at hva som helst en tør, ó og tror seg enda frelst.
Brand: God dag! Farvel! Min tid er knapp.
Moren: Ja da, alltid var du rapp. Som gutt du stundet bort herfra ó
Brand: At bort jeg fór, deg tyktes best.
Moren: Ja, det var skjellig nu som da; det trengtes vel at du ble prest. Hm, han har vokst seg sterk og stor, men akt nu bare på mitt ord, ó vær var om livet!
Brand: Er det alt?
Moren: Ja, livet? Ja, hva er der mere?
Brand: Jeg mener; rådet som nu falt, er det det hele?
Moren: Vet du flere, så bruk dem som du vil. men livet, berg det for meg; jeg har det givet. Det spørres vidt hva du har øvet; og det har gjort meg redd og skremt. Til fjords i dag! Du kunne røvet, hva du for min skyld skulle gjemt. Du er den eneste i slekten. Du er min sønn, mitt kjøtt og blod. Du slutter av som takrygglekten det hus jeg tømret fot for fot. Hold fast; stå sterk; bær lange tider! Vær var om livet! Aldri svikt! Å leve er en arvings plikt, ó og du blir min ó engang ó omsider ó

VEDLEGG 42: KVINNEN FRA NESSET – EKSPOSISJONSOPPGAVEN

Kvinnen: Hvor får jeg hjelp i Jesu navn!
Fogden: Hva trenges? Nevn hva nød, hva savn ó
Kvinnen: Ei nød, ei savn det gjelder nu! Det gjelder verdens verste gru!
Fogden: Hva er det? Tal!
Kvinnen: Jeg har ei røst! Hvor finnes presten? ó Hjelp og trøst!
Fogden: Her er ei prest ó
Kvinnen: Fortapt, fortapt! Hård var du, Gud, at jeg ble skapt!
Brand: Kan hende dog her finnes en.
Kvinnen: Så la ham komme, vær ei sen!
Brand: Nevn meg din nød, så kommer han.
Kvinnen: Tvers over fjorden ó
Brand: Nu?
Kvinnen: Min mann ó tre sultne små, og huset tømt, ó si nei, si nei, ó han er ei dømt!
Brand: Tal først.
Kvinnen: Min barm var tørket ut; oss hjalp ei mennesker, ei Gud; den yngste tungt med døden dro; det skar hans sjel; ó han barnet slo ó !
Brand: Sitt barn!
Kvinnen: I samme stund han så sin gjernings avgrunnsbunn hans anger flommet som en elv og han la voldsbånd på seg selv ó ! Kom, berg hans sjel tross vær og sjø!
Han kan ei leve, tør ei død; med liket ligger han i favn og skriker på den ondes navn!
Brand: Ja, her er nød.

VEDLEGG 43: FOGDEN – EKSPOSISJONSOPPGAVEN

- Fogden:** Takk; her er godt; og vant mitt ærend inngang blott, så mener jeg for sant og visst, det ble til alles gavn til sist.
- Brand:** Nevn deres ærend.
- Fogden:** Deres mor er håpløs syk, såvidt jeg tror; ó det gjør meg ondt.
- Brand:** Jeg tviler ei.
- Fogden:** Det gjør meg meget ondt.
- Brand:** Tal ut!
- Fogden:** Dog, hun er gammel; ó Herregud, vi skal jo alle samme vei. Og da jeg så med skjellig grunn formoder de med kjølig barm forventer hennes avgangstund, så håper jeg de uten harm vil høre meg, skjønt visstnok tiden er ille valgt.
- Brand:** Nu eller siden; det kommer ut for meg på ett.
- Fogden:** Ja, så til saken slett og rett. Så såre Deres mor er død, og salig lagt i jordens skjød, ó hva snart vil times, ó blir de rik ó
- Brand:** Det tror de?
- Fogden:** Tror? Nei, det er sikkert. Hun eier grunn i hver en vik, så langt De øyne kan med kikkert. Nu altså; De blir velstandsmann, rik mann enn også; ikke lenger til denne avkroks kall De trenger; Dem åpent står det hele land.
- Brand:** Hør fogd, er ei, fattet kort, all talens kjerne den; reis bort?
- Fogden:** Omtrent. Til alle parters beste jeg tror det ble. Hvis De vil feste oppmerksomt øye på de folk for hvem De nu er ordets tolk, så vil de se sålitt. De passer blant oss som ulv blant gjess og gasser.

VEDLEGG 44: PROSTEN – EKSPOSISJONSOPPGAVEN

- Brand:** Tal kun; skjær opp, stikk, riv og slit!
- Prosten:** Min fremgangsmåte, venn, er blidere. Dog kort; for knapp er begges tid. Der er et enkelt lite punkt, som De fra denne dag bør rette, og det vil visst ei falle tungt. Ja, jeg formoder De kan gjette så halvt om halvt, hvorhen jeg sikter? Det gjelder deres embedsplikter. De hit inntil har stundom lagt på skikk og bruk for litt makt. Nå, Herregud, jeg vil ei skjenne; man er jo ung og man er ny; man kommer fra den store by og kan ei landsens forhold kjenne. Men nu, min venn, nu er det viktig å fatte saken mere riktig. De hittil har for meget pleiet hver enkelts særlige behov; den feil er, mellom oss sagt, grov. La dem i massevis bli veiet; kjem alle med den samme kam; tro meg, De får ei derav skam.
- Brand:** Forklar dem bedre!
- Prosten:** De har nu skjenket til statens nytte denne kirke, og følgelig må Deres virke til statens beste være lenket. I denne ånd jeg ser den fest, som feires skal i neste time, i denne ånd skal klokken kime, i den blir gavebrevet lest. Med gaven følger da et løfte, hvis kjerne De bør nøye drøfte ó ó
- Brand:** Ved Gud, så var det aldri ment!
- Prosten:** Ja nu, min venn, er det for sent ó ó
- Brand:** For sent? For sent! Det skal vi se!

VEDLEGG 45: DOKTOREN – EKSPOSISJONSOPPGAVEN

- Doktoren:** Mot verdens flokk så ubønhørlig, men mot seg selv så lett medgjørlig!
- Brand:** Hva mener de?
- Doktoren:** Til Deres mor De tordnet lovens hårde ord; fortapt hvis alt ei legges av, hvis ei du naken går i grav! Og samme rop har runget titt, når folkets flokk, som tyngst, har lidit! Nu er De havsnødsmannen selv. I skjebnens storm på båtens hvelv; nu kaster De fra krenget kjøll til havs hvert brev om straffens pøll, ó nu gjelder det i kuling stiv å berge eget avkoms liv.
På flukt, på flukt, langs fjord og vik, ó på flukt fra egen moders lik ó på flukt fra sjelehjord og kall; ó nu lyser presten messefall!
- Brand:** Er nu jeg blind! Var jeg det før!
- Doktoren:** De handler som en fader bør. Tro ei jeg laster hva de gjør; ó for meg De er i stekket stand mer stor enn før som styrkens mann. ó Farvel! Nu har jeg rakt Dem speilet; bruk det, og sukk så: Herregud, slik ser en himmelstormer ut!

VEDLEGG 46: KLOKKER OG SKOLEMESTER – EKSPOSISJONSOPPGAVEN

- Skolemesteren:** Min tro, jeg hører noen spille på orgelverket.
- Klokkeren:** Det er ham.
- Skolemesteren:** Hva? Presten?
- Klokkeren:** Nettopp!
- Skolemesteren:** Få meg skam ó så har han da vært tidlig ute!
- Klokkeren:** Knappt tror jeg han i denne natt har krammet prestesengens pute.
- Skolemesteren:** Hva!
- Klokkeren:** Det er aldri riktig fatt. Han gnages av en lønnlig tann alt siden han ble enkemann; han gjemmer sorgen, det er visst; men ut den bryter her og hist; det er som om hans hjerte var et overfylt og utett kar; ó så spiller han.
Hør, hver en tone er som han gråt for barn og kone.
- Skolemesteren:** Det er som om de taltes ved ó
- Klokkeren:** Som en der trøstet, en der led ó
- Skolemesteren:** Hm, ó den som torde å bli rørt!
- Klokkeren:** Ja, den som ei var embedsmann!
- Skolemesteren:** Ja, den som ei var klemt og snørt av allslags hensyn til sin stand!

VEDLEGG 47: GERD – EKSPOSISJONSOPPGAVEN

Gerd: Han skrek! jeg traff!
Brand: Hør, barn; stans den lek!
Gerd: Der sitter han foruten men og vipper på en vindfelt gren! Der kommer han så vill som før! Hjelp! Hu! han hugger meg med klør!
Brand: I Herrens navn ó !
Gerd: Hyss! Hvem er du? Stå stilt, stå stilt; han flyver nu.
Brand: Hvem flyver?
Gerd: Så du ikke høken?
Brand: Her? nei.
Gerd: Den store stygge fugl med kammen flatt på pannen strøken, med rand om øyet rød og gul!
Brand: Hvor går din vei?
Gerd: Til kirke.
Brand: Så? Da kan vi to jo følge slå.
Gerd: Vi to? Nei, jeg skal oppad her.
Brand: Men der er kirken jo!
Gerd: Den der?
Brand: Ja visst; kom med.
Gerd: Nei; der er stygt!
Brand: Stygt? Hvorfor?
Gerd: Jo, for der er smått.
Brand: Hvor har du sett en større bygt?
Gerd: En større? Å, det vet jeg godt. Farvel!
Brand: Går der din kirkevei? Den bær jo til den ville hei.
Gerd: Følg med meg du, så skal du se en kirke bygd av is og sne!

VEDLEGG 48: FOLKET – EKSPOSISJONSOPPGAVEN

En kvinne: Der slår et uvær over fjord som om det vaktet ved hans ord!
En annen: Han egger Gud! Min spådom merk!
Brand: Din Gud gjør intet underverk!
Mengden: Av bygden driv den hårde sjel med sten og kniv!

Mannen: Jeg hadde tenkt du heller gav det råd å ryste åket av.
Brand: Ja, om du kan.
Mannen: Du eier makt.
Brand: Gjør jeg?
Mannen: Alt mangen har oss sagt og vist hvor veien var, før nu; ó de pekte, men du gikk den, du.
Brand: Du mener ó ?
Mannen: Ikke tusen ord seg prenter som en gjerningsspor.
Vi søker deg, i bygdens navn; ó vi ser en mann er just vårt savn.
Brand: Hva vil dere?
Mannen: Bli du vår prest.

VEDLEGG 49: STRYKING AV TEKST

Første handling

- Bonden:** Hei, stans!
- Brand:** Jeg går en stormanns bud.
- Bonden:** Hva heter han?
- Brand:** Han heter Gud.
- Bonden:** Og hva er du for noe?
- Brand:** Prest.
- Bonden:** Kan hende det; men jeg vet best, at om du så var prost og bisp, så ligger du i dødens gisp før dagen gryr, hvis du vil frem på breens undergravne brem. Vend om; vær ei så stri og stiv! En har jo kun det ene liv; -
- Brand:** Ja, livet, livet, det er svært hvor livet er de godtfolk kjært!
Hver stakkar legger slik en makt på livet som om verdens frelse, var på hans skrale skuldre lagt. De vil nok ofre, ó Gud bevarer! Men livet, livet, ó det må spares.
To tanker falt som gutt meg inn og voldte lattervid i maven.
Jeg tenkte meg en mørkredd ugle, en fisk med vannskrekk. Høyt jeg lo; jeg ville dem av sinnet smugle, men de hang i med tann og klo. Hva kom det av, det lattervid? Jo, av den dunkelt følte splid mellom tingen som den er, og tingen som den burde være, ó imellom det å måtte bære, å finne byrden alt for svær. ó
(Einar og Agnes kommer)
- Einar:** Agnes, min deilige sommerfugl í osv.

VEDLEGG 50 A-B-C: FORHOLDET MELLOM BRAND OG HANS MOR

Dialogen (vedlegg 50 a)

- Moren:** Du, sønnen min, får arven hel; altsammen går til deg alene.
- Brand:** På visse vilkår?
- Moren:** På det ene at ei du skal med livet rutte.
Hold ætten oppe, sønn for sønn; jeg krever ingen annen lønn.
Og sørg så for at intet spilles ó at intet deles eller skilles; ó øk,
eller ikke, hva du får; men gjem det, gjem det år for år!
- Brand:** Og hvis jeg tvert om fikk i sinne å strø det ut for alle vinde?
- Moren:** Strø ut hva gjennom trelldomsår har krøkt min rygg og blekt mitt hår!
- Brand:** Strø ut.
- Moren:** Strø ut! Hvis du det gjør, for vinden ut min sjel du strør!

Tilleggstekst til Brand (vedlegg 50 b)

- Brand:** Et barndomseventyr, som aldri av mitt minne flyr. Det var en høstkveld. Død var far, og du lå syk. Jeg snek meg inn hvor han lå blek i vokslysskinn. Jeg sto og stirret fra en krok, og så han holdt en salmebok; meg undret mest den dype dvale, og at hans håndledd var så smale; jeg kjente lukt av kuldslått lin; ó da hørte jeg på gangen trinn, ó inn kom en kvinne, så meg ei, ó hun gikk til sengen raskt sin vei.
Hun gir seg til å gramse, rote; først flytter hun den dødes hode, og trekker frem en bunt, så flere ó hun teller, hviler: mere, mere! Hun graver ut av sengens puter en pakke bundet til med knuter; hun river den med ilske hender, biter den opp med sine tenner. Hun graver dypt, hun finner flere, hun teller, hvisker: mere, mere! Til slutt var hver en lønnkrok tømt; hun gikk fra stuen som en dømt; hun svøpte funnet i en pjalt og stønnet stilt: så det var alt!

Tilleggstekst til mor (vedlegg 50 c)

- Moren:** Jeg ga fra først en større pris; jeg tror jeg ga mitt livs forlis. Jeg noe ga som nu er slukt; ó det står for meg som lys og flukt, som noe både dumt og smukt; ó jeg ga hva knapt jeg lenger vet; ó folk kalte det for kjærlighet. Jeg minnes godt min strid var svar; jeg minnes godt det råd fra far; glem husmannsgutten: ta den annen; akt ikke på hans visne kropp; det er en kar med kløkt i pannen; han øker eiet dobbelt opp! ó jeg tok ham, men fikk skam til takk. Til dobbelt opp han aldri rakk: men siden har jeg slept og slitt, så nu det mangler bare litt.
- Brand:** Og minnes du så nær din grav at sjelen du på kjøpet gav?
- Moren:** At det jeg minnes, vistes best da sønnen min ble satt til prest.
Når timen kommer, for min tarv du sørge skal til takk for arv.

VEDLEGG 51 A-B-C-D-E: BRANDS MANGE ANSIKTER

Første gruppe: Brand som gutt hjemme hos mor (vedlegg 51 a)

Brand: (ser utover bygda)
Der er enkens gård på øren! Enkens gård. Min Barndoms hjem.
Der ble min barnesjel alene.

Brand: (til Agnes)
Med deg dro kjærligheten inn, som solklar vårdag i mitt sinn.
Den hadde før jeg aldri kjent; ei far, ei mor den hadde tent:
det var som all den sum av mildt jeg hadde båret dulgt og stilt,
ble sparet til en glorie-glød om ham og deg, min hustru søt.

Ved deg og ham. Ja dere to slo mildhets-åndens himmelbro.
Ei noen sjel kan alle favne hvis ikke først han elsket en;
jeg måtte lengte, måtte savne, så hjertet herdet seg til sten ó

I kval og gråt jeg lønnlig bet den tunge som jeg tuktet med, ó
og løftet armen jeg til slag, jeg tørstet mot et favnetak! ó

Andre gruppe: Brand oppdager Agnes (vedlegg 51 b)

Brand: Se hvor lyttende hun sitter som om det var sang i luften.
Lyttende hun satt i båten da den skar de rørte vanne, ó lyttende
hun holdt i tuften, lyttende hun havråksfråden rystet av sin klare
panne. Det ser ut som hørslen byttet plass. Og hun med øyet
lyttet. Unge pike er det fjordens krumme vei som synet følger?

Agnes: Her inne kan jeg kjenne krefter ulme, kan jeg føle floder svulme, kan jeg se en
dagning rinne. Hjertet, lik en verden, vider stort seg ut til alle sider, og jeg hører
stemmer tolke. Denne jord skal du befolke! Alle tanker som skal komme, hver
en gjerning som skal gjøres våkner, hvisker, ånder, røres. Som om fødselens
stund var omme; og jeg aner mer enn øyner ham som ovenom seg høyner, føler
at han skuer ned full av sorg og kjærlighet, lys og mild som morgenrøden, og
bedrøvet dog til døden; og jeg hører røster runge: nu du skape skal og skapes;
nu du frelses eller tapes; ó gjør ditt verk det ansvarstunge!

Brand: Innad; innad! Det er ordet! Dit går veien, der er sporet. Eget hjerte, ó det er
kloden, nyskapt og for Gudsliv moden; der skal viljegribben dødes,
der den nye Adam fødes.

Tredje gruppe: Brand forstår at Alf er alvorlig syk (vedlegg 51 c)

Agnes: (om Brand)
Han kneler hos sin lille dreng og vugger hodet som i gråt;
han knuger seg til barnets seng, som en der ei vet hjelp og råd. ó
Å, hvilken sum av kjærlighet i denne sterke mannesjel!
Alf tør han elske: barnets hæl ennu ei verdensslangen bet.

Fjerde gruppe: Brand tvinger Agnes til å gi fra seg Alfs klær (vedlegg 51 d)

Brand: Agnes?
Agnes: Ja.
Brand: Du ser din plikt.
Agnes: Brand! Til henne! Aldri slikt!
Taterkvinnen: Gi meg, gi meg! Gi meg alt! Silkevev og vraket pjalt! Intet er for slett, for godt, kan det bindes om ham blott. Snart hans ånde slipper opp; han skal dø med tinet kropp!
Brand: Nu du hører valget runge!
Taterkvinnen: Du har nok til egen unge; si meg, ó har du ei til min livets plagg og dødens lin? Gi meg!
Agnes: Det er helligbrøde! Blodskyld mot den lille døde!
Brand: Gavnløst han i døden sendtes hvis på terskelen veien endtes.
Agnes: Viljen skje. Mitt hjertets røtter skal jeg trede under føtter. Kvinne, kom og ta imot; ó deles skal min overflod ó
Taterkvinnen: Gi meg!
Brand: Deles? ó Agnes ó deles?
Agnes: Heller drepes jeg enn stjeles alt ifra! Se, jeg har veket fot for fot! Jeg kan ei lenger! halvt er nok; ei mer hun trenger!
Brand: Var det hele da for meget, da det kjøptes til ditt eget?

Femte gruppe: Brands Gudsbilde (vedlegg 51 e)

Brand: Du har jo malt ham, har jeg hørt, og bildet skal ha godtfolk rørt.
(til Einar) Han er vel gammel; ikke så? Naturligvis og grå? Tynnhåret efter gubbers vis, med skjegg som sølvtråd eller is, ó velvillig stemt, men dog så streng at han kan skremme barn i seng? Hvorvidt du ga ham tøfler på, se, det lar ved sitt verd jeg stå; en visst jeg tror det gjorde godt om han fikk briller og kalott.
Einar: Hva skal det til ó
Brand: Men denne Gud er ikke min! Min er en storm hvor din er vind, ubøyelig hvor din er døv, allkjærlig der hvor din er sløv; og han er ung som Herkules ó og ingen Gudfar på de treds!
Hans stemme slo med lyn og skrekk da han som ild i tornehekk for Moses sto på Horebs berg, som kjempen står for dvergers dverg. Han stanset sol i Gibeons dal og gjorde undre uten tall, og skulle gjøre dem ennu, om slekten ei var slapp som du!